

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 5-6
1987-1988

İstanbul, 1993

KINALIZÂDE ALİ ÇELEBİ ve MÜLEMMA' NA'TI

Doç. Dr. Hasan Aksoy

I- KINALIZÂDE ALİ EFENDİ (Çelebi)

A. HAYATI

Alâeddin Ali b. Emrullah b. Abdülkâdiri'l-Hamîdî, Isparta'da 916 (1510)'da dünyaya gelmiştir. Babası, 967 (1559)'de vefat eden ve çeşitli kadılıklarda bulunan Mîrî mahlaslı¹ Emrullah Efendi'dir. Dedesi de Abdülkâdir Hamîdî'dir. Hamîdî lakabıyla anılması Hamideli'nin merkezi olan Isparta kasabası ahâlisinden olduğu içindir. Abdülkâdir Efendi kına kullandığından dolayı ahfadı da bu lakapla anılmıştır. Bir aralık kazaskerlik vazifesini deruhte etmiş, bilâhare Fâtih'in hocası ve çok yakını olmuş, fakat bunu çekemeyen sadrazam Mahmud Paşa onu tezvir ederek gözden düşürüp azline sebep olmuştur. Abdülkâdir Hamîdî Isparta'ya dönmüş ve orada vefat etmiştir.²

Ali Çelebi'nin Müslimî Efendi adında bir kardeşi ile dört çocuğu olduğu *Sicill-i Osmânî*'de zikredilmektedir. Müslimî Efendi müderris olup Rodos ve çeşitli yerlerde kadılıklarda bulunmuş fâzil, şair bir zattır. 944 (1537-38)'de vefât etmiştir. Oğulları

1 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 675.

2 *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3696; Ferid Kam, s. 359-360; *Türk Şairleri*, I, 414; Celal Saraç, s. 23; A. Adıvar, *İA*, VI, 709; İbrahim Kutluk, *Tezkiretü's-şuarâ* neşrinin girişinde Abdülkâdir Efendi'nin Kânuni devrinde kadılık ve kazaskerlik yaptığını bildirerek Fâtih'in hocası olamayacağına belirtir (bk. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, nşr. İbrahim Kutluk, Ankara 1978, I, 8).

Hasan Çelebi,³ Mehmed Fehmi Efendi ve Hüseyin Fevzi Efendi'dir. Meşhur *Tezkiretü's-suarâ* müellifi olan Hasan Çelebi babası hakkındaki bilgilere kaynak teşkil etmesi bakımından önemlidir. Mısır'da 12 Şevval 1012 (15 Mart 1604) tarihinde vefat etmiştir. Mehmed Fehmi Efendi ise müderris olup 28 Şevval 1004 (26 Haziran 1596)'te vefat etmiştir. Zeki, alim ve şairdi. *İmtihan Risalesi* vardır. Hüseyin Fevzi Efendi de kadılıklarda bulunmuştur. Alim ve şairdi.⁴

Ali Çelebi ilk tahsilini Isparta'da⁵ yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş, burada kazaskerlerden Kadri Efendi akrabası olduğundan onun dairesine kabul edilmiş ve tahsilini onun nezareti altında tamamlamaya çalışmıştır. 938 (1531-32) senesinde Mahmud Paşa medresesi müderrisi Ma'lûl Emir Efendi'den, sonra Davut Paşa medresesi müderrisi Sinan Efendi'den, daha sonra da Ali Paşa medresesi müderrisi Merhabâ Efendi'den ders görerek lise ayarında bulunan medreseleri bitirmiş ve zamanın üniversitesi seviyesinde olan Fatih sahn medreselerine girmiş, orada önce Kara Salih Efendi'den biraz okumuş ve daha sonra da dönemin büyük alimlerinden Çivizâde'nin derslerini dinlemiş ve 945 (1538)'de ona müfîd (yardımcı, asistan) olmuştur.

Bu tahsil basamaklarını aştıktan sonra müderris olmak için müracaat eden Ali Çelebi bir müddet cevap alamadı. Ali Çelebi'nin vazifeye tayini Ebusuud Efendi'ye bağlı idi. Çivizâde ile aralarında mevcut olan bir meseleden dolayı Ebusuud Efendi, onun müfîdine müderrislik verme işinde ağır davranıyordu. Sabrı tükenen Ali Çelebi telif ettiği eserleri (*Tecrid Hâşiyesi*, *Mutavvel* ve *Metâli' Hâşiyesi*) alıp Ebusuud'un huzuruna gider ve "memuriyet ve müderrislik alanlar, ricâl-i devletin kapılarını dolaşarak nâil-i maksad oluyorlar. Biz istediğimiz müderrisliği bu eserlerin bablarını çevirerek almak istiyorduk. Eğer başka kapılara da müracaat lazımsa bilelim" der. Ebusuud, Ali Çelebi'nin takdim ettiği eserleri biraz okuduktan sonra onun ilmi seviyesini anlamış ve onun hareketini beğenerek Edirne'deki Hüsâmiye medresesine 20 akçe ile tayin etmiştir (bu vazifeye tayini tarihi ile ilgili olarak Hasan Çelebi 950 tarihini ileri sürmektedir. Atâî ve Mehmed Ali Aynî ise bu tarihi 948 olarak ifade ederler. Demek ki hadise 1541 veya 1543 tarihlerinde cereyan etmiş olmalıdır).⁶

İlk vazifesine başladıktan üç sene sonra 25 akçe ile Bursa Hamza Bey medresesine (953/1546), yine Bursa'da 30 akçe ile Veliyyüddinoğlu Ahmed Paşa medresesine (955/1548), 40 akçe ile Kütahya'da Sadrazam Rüstem Paşa'nın yaptırdığı yeni

3 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 210^a; *Osmanlı Müellifleri*, I, 400; *Kâmûsü'l-alâm*, 3690; Celal Saraç, s. 23.

4 Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, nşr. İbrahim Kutluk, II, 779-783; *Sicill-i Osmânî*, III, 501'de oğulları olarak Hasan Çelebi'den sonra Abdurrahim Kerâmî ve Mustafa Vasfi isimleri zikredilmektedir.

5 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 214^b; M. Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, s. 84.

6 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 216^a; Atâî, *Zeyl*, I, 165; M. Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, s. 85; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 676.

medreseye (957/1550), 50 akçe ile yine Rüstem Paşa'nın bu defa İstanbul'da yaptırdığı medreseye Atullah Efendi yerine (958/1551), Karamânîzâde Mehmed Efendi yerine Haseki medresesine (960/1553), Kurt Çelebi yerine sahn-ı seman medreselerinden birine (Safer 953/Aralık 1555) ve yeni yapılan Süleymaniye medreselerinden güneydekine (Muharrem 966/Ekim 1550) tayin edilmiştir.⁷ Müderrislik hayatı beş seneye yakın bir müddet daha devam etmiştir. Hayatının son döneminde kadılık ile meşgul olmuştur. Yaptığı kadılıklar sırasıyla şunlardır: Şam (Zilhicce 970/Haziran 1562), Kahire (Cemaziyelevvel 974/Kasım 1566), Haleb (Zilhicce 974/Haziran 1567), Bursa, Edirne (Receb 976/Aralık 1568) ve nihayet İstanbul (Cemaziyelâhir 978/Ekim 1570). Kadılıktan sonra da kazaskerliğe yükseltilerek Şeyhî Efendi yerine Anadolu Kazaskeri oldu (Muharrem 979/Mayıs 1571).⁸

Ali Çelebi hayatının son anlarında uhdesinde Anadolu kazaskerliği olduğu halde, II. Selim'in maiyyetinde Edirne meştâsına gitmiş (herhalde bir sefer hazırlığı esnasında), orada daha önce mübtelâ olduğu nikris hastalığı kışın tesiri ile artmış, kurtarılamayarak vefat etmiştir. (6 Ramazan 979/22 Ocak 1572). Vefatına şu mısralar ile tarih düşürülmüştür:

Elin Hınalızâde yudî gör âb-ı hayâtta⁹

İrtihâl eyledi kutb-ı ulemâ¹⁰

Eski Cami'de kalabalık bir cemaat ile namazı kıldıktan sonra İstanbul yolu üzerindeki Seyyid Celâlî¹¹ türbesi civarındaki Nâzır Mezarlığı'na defnedildi. Atâî, onu bir Yahudi doktorun kasten öldürdüğünü ileri sürmektedir.¹²

Kaynakların hemen hepsi bu tarih ve yerlerde ittifak ettikleri halde Uzunçarşılı bir eserinde onun Şam kadılığı esnasında (971 ile 973 h. seneleri arasında),¹³ diğer bir eserinde ise yukarıdaki tarihi vererek Ramazan 979 (Ocak 1572)'da öldüğünü ve kabrinin Edirne kapısı haricinde bulunduğunu ileri sürmektedir.¹⁴ Bu durumda Uzunçarşılı'nın iki eserinde çelişkili malumat vermesine ve bunun diğer kaynaklarla mutabakatsızlığına binâen vefat tarihi ve yeri hakkında yanlışlığa düştüğü ileri sürülebilir.

7 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 216^a-218^b; Atâî, *Zeyl*, I, 165-167; *Sicill-i Osmânî*, III, 50; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3696; Ferit Kam, s. 300; *Türk Şairleri*, I, 415; M. Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, s. 86.

8 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 218b; Atâî, *Zeyl*, I, 167; *Sicill-i Osmânî*, III, 501; *Kâmûsü'l-a'lâm*, V, 3696; Ferid Kam, s. 300; *Türk Şairleri*, I, 415; M. Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, s. 86.

9 Atâî, *Zeyl*, I, 168; *Osmanlı Müellifleri*, I, 400; *Türk Şairleri*, I, 415.

10 Celal Saraç, s. 23.

11 *Osmanlı Müellifleri*, I, 400.

12 Atâî, *Zeyl*, I, 168.

13 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 234.

14 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 675.

Ali Çelebi'nin kişiliği hakkında kaynaklar özetle şunları söylemektedirler: Ali Çelebi fazilet sahibi, güzel ahlaklı, kâmil bir kişi idi.¹⁵ Halim, selim ve kimseyi incitmezdi. Müzâkere zamanlarının dışında az söyler, çok düşünürdü. Herkese iyilikle muamele eder, kendisinden bir kişiyi incitecek bir söz, bir muâmele sâdır olmazdı. Bilhassa fakirlere karşı daha yumuşak idi. Bir fakirin isteği onun yanında vezirin talebinden önde gelirdi. Bir fakir gelse sevinci yüzünden belli olurdu.¹⁶ Onun bulunduğu toplantılarda ilmi konuşmalar dışında güzel ve latif sözler söylenir, bunun haricinde kimsenin gıybeti yapılamazdı. Mü'minlere karşı son derece yumuşaktı, onların kalbini kırmaktan daima çekinirdi.¹⁷

B. İLMÎ-EDEBÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

I. İLMÎ ve EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Kaynaklar Ali Çelebi'nin ilmî vüs'ati hususunda birleşmekte ve onun zamanında hemen her mevzuda malumat sahibi olduğunu ileri sürmektedirler. Bilhassa tefsir, fıkıh, hadis, felsefe, riyâziyyat, belâgat ve inşâda ileri derecede bilgi sahibi idi. Bu hususla ilgili olarak Kâtip Çelebi onun hakkında "gerçekleri araştırıp bulan ulu Türk alimi ... dünyaya bir gelenlerdendir..." diyerek değerini ifade etmeye çalışmıştır.¹⁸ Âlî ve Peçevî de onu medhederek zamanın alimlerinden üstün olduğunu, en azından onların seviyesinde (İbni Kemal, Ebusuud, Maḥṣî Sinan, Bostan Efendi gibi) bulunduğunu ileri sürmektedirler.¹⁹ Kuvvetli bir hafızaya sahip olan Ali Çelebi birçok Farsça, Arapça şiirleri ve bilhassa Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ını taştan başa ezbere bilmekte idi.

Onun gerek hitabette ve gerekse telifde üstün bir seviyeye ulaşması sahip olduğu malumatın neticesidir. Ancak eserlerinde çok söylemek istemesi, bildiği herşeyi aktarma arzusu, onu tafsîle zorlamış, dolayısıyla çoğu defa sözü lüzumundan fazla uzatmasına sebep olmuş, bu da kendisinin zor anlaşılmasına yol açmıştır. Fakat bu hususlar bir yana, bulunduğu her yerde, ilmî seviyesini herkese kabul ettirecek derecede alim idi. Bununla ilgili olarak kaynaklarda, Şam ve Mısır'daki kadılığı esnasında katıldığı ilmî toplantı ve mübahâselerde fikrini kuvvetli bir şekilde isbat

15 *Keşfü'z-zunûn*, I, 37.

16 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 220^a; Ferid Kam, s. 363.

17 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 220^b.

18 Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-hak*, nşr. s. 19.

19 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, 406^a; Peçevî, *Tarih*, I, 458.

edişi ve mevzuları en ince noktalarıyla ele alış hususunda birkaç hadise zikredilmektedir.²⁰

Ali Çelebi üç lisanda da (Arapça, Farsça, Türkçe) gayet güzel şiirler nazmetmiştir. Şiirleri ustalıklı olduğu kadar ifadesi serbest, lafızları sağlam, manası tam ve mükemmeldir. Şiirlerinde sanatkârane ifadeler de çok görülür. Öte yandan Ali Çelebi şair Emrî'nin tesiri ile muamma türüne merak sarmış ve bu nev'in edebiyata girmesini ve yayılmasını sağlamıştır.²¹ Kaside ve güzel tarzında şiirler yazan Ali Çelebi'nin mülemma' nevinde de hayli manzumesi vardır. *Risale-i Kalemîyye*'si onun Arap edebiyatına olan vukufunu göstermektedir. Şiirlerini çeşitli yazma mecmualarda bulmak mümkündür. Nitekim Kanuni'nin şiirlerine yaptığı tahmislerden bir kaç da bugün elimizdedir.²² Arapça şiirleri ise Kutbî Mekkî (Kutbüddîn Muhammed en-Nehrevâlî el-Mekkî)'nin *er-Rihletü's-seniyye*'sinde bulunmaktadır.²³

II. ESERLERİ

Ali Çelebi aynı zamanda son derece velûd bir müellif idi. Müstakil eserden ziyade haşiye, talikat şeklinde eserler vermesi bir alışkanlığının neticesi sayılabilir. Gerek önceden okuduğu ve gerekse sonradan talebelerine okuttuğu derslere haşiye ve talikat yazmayı adet haline getirmesi, onun çok eser vermesine sebep teşkil etmiştir.²⁴ Bu şekilde telif ettiği eserlerin çoğu Arapça'dır.

a) **Türkçe Eserleri.** *Ahlâk-ı Alâf* (Bulak 1248/1833),²⁵ *Divan, Münşeât-ı Kinalizâde*,²⁶ *Muammeyât*,²⁷ *Târih-i Kinalizâde*.²⁸

b) **Arapça Eserleri.** *el-Es'âf fi ahkâmî'l-evkâf*,²⁹ *Ta'likât alâ Hâşiye Hasan Çelebi li-şerhi'l-Mevâkif, Hâşiye alâ Envârî't-tenzîl li'l-Beyzâvî*,³⁰ *Hâşiye alâ şerhi*

20 Hasan Çelebi, *Tezkire*, 215^b-218^a; Ferit Kam, s. 262-263.

21 Ferit Kam, s. 364; Bu hususta ayrıca bk. Ali Nihad Tarlan, *Divan Edebiyatında Muamma*, Önsöz, s. 4-5.

22 *Türk Şairleri*, I, 420.

23 M. Ali Aynî, *Türk Ahlâkçıları*, s. 83.

24 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 677; Hasan Çelebi, *Tezkire*, 217^{a-b}; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 234.

25 Topkapı Sarayı Ktp., Revan Köşkü, nr. 389; 391; Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 156, 157. *Ahlâk-ı Alâf*'nin bunlar dışında İstanbul kütüphanelerinde 60'a yakın nüshası bulunmaktadır. Ahmet Rifat Efendi bu eseri *Bergüzâr* (*Bergüzâr-ı Ahlâk*) adıyla özetlemiştir. İstanbul'da 1315 ve 1318'de yayımlanan *Bergüzâr*'dan ayrı olarak Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi'nin *Hülâsatü'l-ahlâk*'ı da yine *Ahlâk-ı Alâf*'nin bir muhtasarıdır.

26 Süleymaniye Ktp., Esat Efendi, nr. 3300, 3314, 3327.

27 Nuruosmâniye Ktp., nr. 4289.

28 Râgıp Paşa Ktp., nr. 984.

29 Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 785, Hacı Mahmud, nr. 1076.

30 Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 81; Topkapı Sarayı Ktp., Ahmed III, nr. 1541/47.

*Tecrîdî'l-akâid li's-Seyyid, Hâşiye ale'd-Dürer ve'l-Gurer li-Molla Hüsvrev,*³¹ *Hâşiye alâ Kitâbi'l-Hidâye, Hâşiye ale'l-Keşşâf li'z-Zemahşeri,*³² *Risâletü's-seyyiyye ve'l-kalemiyye,*³³ *Risâle fî vakfî'n-nukûd,*³⁴ *Şerhu Kasîdeti'l-Bürde,*³⁵ *Tabakâtü'l-Hanefiyye,*³⁶ *Tehzîbü'ş-şakâik fî takrîbi'l-hakâik, Kasîde-i Mülemma'*³⁷

Kaynakların çoğunda onun bir divan sahibi olduğu belirtilmekteyse de Sadettin Nüzhet, Ali Çelebi'nin divanını görmediğini ve şiirlerine sadece mecmualarda rastladığını söylemektedir.³⁸

KAYNAKLAR

Adivar, Adnan; "Kınalızâde Ali Efendi", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, İstanbul 1967, 2. baskı, VI, 709-710.

Aksoy, Hasan; *Kınalı-zâde Ali Çelebi ve Arapça Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Yazma Nüshaları*, Lisans Tezi, (1976), İÜ Edebiyat Fakültesi.

Aksoy, Hasan; "Ahlâk-ı Alâ", *İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, I, 107.

Âlî, Mustafa; *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, nr. 5959.

Aşık Çelebi; *Meşâirü'ş-şuarâ*, nşr., G.M. Meredith-Owens, London 1971.

Atâî, Nev'î-zâde; *Zeyl-i Şakâyk-ı Nu'mâniyye*, I-II, İstanbul 1268.

Brockhmann, Carl; *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Supplementband, I-II, Leiden 1938.

Ergun, Sadettin Nüzhet; *Türk Şairleri*, I-III, İstanbul 1936.

Hasan Çelebi, Kınalı-zâde; *Tezkiretü'ş-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2579. Ayrıca *Tezkiretü'ş-şuarâ* (nşr. İbrahim Kutluk), I-II, Ankara 1978-1981.

İsmail Paşa, Bağdatlı; *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, nşr. Ki-

31 Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 749, Kasidecizâde, nr. 243.

32 Süleymaniye Ktp., Mîhrîşah Sultan, nr. 39/3, Esat efendi, nr. 3556/1.

33 Süleymaniye Ktp., Esat Efendi, nr. 3724; Millet Ktp., nr. 433/2.

34 Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 446/10; Atuf Efendi Ktp., nr. 1778/6.

35 *Hediyetü'l-ârifin*, I, 748.

36 Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 4662; İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 411.

37 Kınalızâde Ali Efendi'nin eserleri ve yazmaları için bk. Hasan Aksoy, *Kınalızâde Ali Çelebi ve Arapça Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Yazma Nüshaları*, Lisans Tezi, (1976), İÜ, Edebiyat Fakültesi.

38 *Türk Şairleri*, I, 520.

İsli Rifat Bilge-Mahmud Kemal İnal, I-II, İstanbul 1951-1955.

Kahraman, Ahmed; "Alâk-ı Alâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (DİA), II, 15-16.

Kam, Ferid; "Kınalı-zâde Ali Çelebi", *Dârü'l-fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Eylül 1332, I, Sayı VI, s. 357-379.

Katib Çelebi; *Keşfü'z-zunûn*, nşr. Şerâfeddin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, I-II, İstanbul 1941.

Katib Çelebi; *Mizânü'l-hakk fi ihtiyârî'l-ehakk*, sadeleştirerek nşr. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1972.

Mehmed Ali Aynî; *Türk ahlâkçıları*, İstanbul 1939.

Mehmed Süreyya; *Sicill-i Osmânî*, I-IV, İstanbul 1308-1315.

Mehmed Tahir Bursalı; *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325.

Mehmed Tahir, Bursalı; *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333-1342.

Levend, Ağâh Sırrı; *Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız*, Ankara 1964 (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963'ten ayrı basım).

Peçevî, İbrahim; *Tarih*, I-II, İstanbul 1281-1283.

Saraç, Celâl; "Ahlâk-ı Alâf", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm İlimleri Enstitüsü yayınları, İstanbul 1959), I, 19-28.

Şemseddin Sâmî; *Kâmûsü'l-a'lâm*, I-VI, İstanbul 1306-1316.

Tarlan, Ali Nihad; *Dîvan Edebiyatında Muamma*, İÜ yay., No: 24, İstanbul 1936.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1965 (TTK yay., VIII. Seri-Sa. 17).

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara 1975, 2. baskı (TTK yay., 13. dizi s. 16b, Dünya Tarihi).

Yusuf Ziya; "Kınalı-zâde Ali Efendi'nin Terbiye Telakkisi", *Mihrab Mecmuası*, sayı 4, İstanbul 1340.

II- KINALİZÂDE ALİ ÇELEBİ'NİN MÜLEMMA' NA'TI

Tâhirü'l-Mevlevî mülemma' kasîde hakkında *Edebiyat Lugatı*'nda şu bilgiyi veriyor: "Çubuklu ve alacalı dokunmuş kumaş manasınadır. Bir mısırî yahut mısırânın bir kısmı başka lisanla yazılmış manzûmeye denilir. İran şairleri, Arapça mısralarla karışık manzûmelerine 'Mülemmaât' derler. Şeyh Sâdî'nin mülemmaâtı meşhurdur. Bize Acemler'den intikal etmiştir." Mülemma' kelimesi; lugat manası alaca olmak, rengârenk olmak, ışıldamak, parlamak demek olan *telmî'* masterından ismi-mefuldür. Mülemma' manzumeler iki türlü olur. Beyitlerden her biri sırasıyla bir dilde yazılabilir-ki, buna tam mülemma' denilir. Bir de mısraları değişik dillerde yazılan şiirler vardır. Buna da *telmî'* denir. Edebiyatımızda Arapça, Farsça ve Türkçe mülemma' söylemekte en başarılı şairlerden biri de Fuzulî'dir.

Mülemma' tarzında şiir nazmetmek her şairin muvaffak olabileceği bir iş değildir. Şairin yabancı dilden söyleyeceği mısraların o dilin cümle yapısına, ifadenin normal akışına uygun olması şarttır. İşte bütün bunlar düşünüldüğünde bunu başarmanın o kadar kolay bir iş olmadığı ortaya çıkar. Kınalızâde Ali Çelebi de bu kasidesinde zaman zaman muvaffak olmuştur denilebilir. Bazı Türkçe, Arapça ve Farsça beyitler arasında az da olsa âhengin kaybolduğu intibah hissedilmekte ise de manzumenin tamamı ele alındığında bir bütünlükten bahsedilebilir.

Arunun Mef'ûlü/Fâilâtü/Mefâilü/Fâilün kalıbıyla nazmedilen bu mülemma' na'tta bazı mısralarda zorlamalar mevcut olmakla birlikte, şiirin bütünü ele alınacak olursa, vezin şair tarafından ustalıkla kullanılmış denilebilir.

A. MÜLEMMA' NA'TIN NÜSHALARI ve NÜSHA TAVSİFLERİ

Mülemma' na'tın İstanbul kütüphanelerinde üç adet nüshası bulunabilmiştir. Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, nr. 2790/7 nüshası çok karışık bir mecmuada bulunması, yazısının okunaksız olması, mısraların birbirine girmesi ve karışması gibi sebeplerden karşılaştırmaya dahil edilmemiştir. Diğer nüshalar ve tavsifleri şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3441/2.

Kahverengi, meşin, hafifçe yıpranmış, şîrâzeli, ön ve arka kapakları ise ebrûlu bir cilt içindedir. Kalınca, âharlı, düz, beyaz kağıt üzerine okunaklı olmayan bir nesih hatla yazılmıştır. Bazı sayfalarda kurt yenikleri vardır. 252 varaktır. Satırlar hemen hemen her sayfada değişik olup sayfa kenarlarında manzum ve mensur metinler mevcuttur. Yazı siyah mürekkeple yazılmış olup, başlık altları kırmızı çizgilidir. Şiirler çift sütunda yazılmış, mecmua çeşitli manzum ve mensur metinlerden meydana gelmiştir. Kaside 208^a ile 210^b varakları arasındadır.

2. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 5431/10.

Cilt sağlam, kahverengi meşin, miklepli, şirâzeli ön ve arka kapakları semselidir. Kâğıt âharlı orta kalınlıkta ve krem rengindedir. Yazı karışık olup ekseriyetle tâliktir; 213 varaktır. Her sayfada 13 satır mevcuttur. Baş tarafı tezhipli olup vakıf kaydı vardır. Yazılar çift sütun olup (mısralar ayrı sütunlarda) kırmızı çerçevesindedir. Arapça beyitler kırmızıyla yazılmıştır. Mecmua çeşitli manzum ve mensur eserlerden müteşekkildir. Kaside 130^a ile 131^a varakları arasındadır.

KARŞILAŞTIRMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Karşılaştırmada daha düzgün bir metin intibasını uyandıran Fatih nüshası birinci planda nazar-ı dikkate alınmış, ancak metin tamiri yoluna gidilerek her iki nüshadan da karşılıklı olarak istifade edilmiştir.

Nüshalar buldukları kitaplıkların adlarıyla anılmışlardır. Farklılıklar, sayfa altında belirtilmiş, nüsha adları ise lâtin harfleri ile yazılmıştır. Mısralardaki farklılıklar bağlı oldukları beyitin beyit numarası ile gösterilmiştir.

Nüsha farkları sayfa altlarında soldan sağa doğru gösterilmiş olup araya iki nokta (:) işareti konulmuştur. Aynı beyitteki bir başka fark da araya noktalı virgül (;) işareti konulmak suretiyle gösterilmiştir.

Beyitlerin hangi dilde yazıldığını göstermek için kenarlarına remiz olarak o dilin ilk harfi konulmuştur. (ع =Arapça, ف = Farsça, ت =Türkçe). Türkçe beyitlerin transkripsiyon alfabesi ile okunuşları da verilmiştir.

هذه قصيدة فى مدح النبى عليه السلام للفاضل الكامل على چلبى
الشهير بجنالو زاده ملمح بالتركي و الفارسي و العربى

ع ١ بكر على الرواحل يا سائق الجمال
قد احرق الفؤاد هوى ذلك الجمال

ف ٢ دقت رحيل ميرسد اى دل چنان تو هم برو
بانکه رحيل بشوم اى دل تو هم بنال

ت ۳ نامی نفیر گبی ادر ناله اهل درد
کوس رحیل گبی دوکر سینہ اهل حال

Nây-i nefîr gibi ider nâle ehl-i derd
Kûs-ı rahîl gibi döğër sîne ehl-i hâl

ع ۴ یا هادی الركاب ترفق لرفقة
حاموا على الغرام فهموا على الرمال

ف ۵ گر با مجال دوست رسیدن نمی توان
بگزار تا بخاک بیفتیم بی مجال

ت ۶ گو گلم دلر که محل احبابه صر مشوب
کوی حییه عزم ایده نالان جرس مثال

Gönlüm diler ki dâmen-i ahbaba şarmaşup
Kûy-ı habîbe 'azm ide nâlân ceres-mişâl

ع ۷ هبوا من المنام فقد رمت الركاب
حيوا على الرحيل فقد شدت الرحيل

ف ۸ نالان روم مثال جرس بر امید آنکه
بانک در ای بشنوم از محل وصال

۳- نای: نایو. Esad Ef.

۵- دوست: دوستی ۵- دوست: دوستی. Esad Ef.

۶- دامن: محل ۶- دامن: محل. Fatih Ef.

ت ۹ هر دم زمین چهره زر دمه شوقدن
بولز قطار اشك در افشانم انفصال

Her dem zemîn-i çehre-i zerdümde şevkden
Bulmaz kaṭâr-ı eşk-i dür-efşânım infişâl

ع ۱۰ حتی أزور قبر نبی مکمل
اعني بلوغ رتبته کمل الرجال

ف ۱۱ سلطان بازگاه رسالت که خسروان
جویند از گدائی او عزت و جلال

ت ۱۲ شمس ضحا و بدر دجا اولکه دائما
نعل براتی اولغیله فخر ایدر هلال

Şems-i zuhâ vü bedr-i dücâ ol ki dâ'imâ
Na'î-i Burâk'ı olmağ'ıla fahr ider hilâl

ع ۱۳ خلق و خلق اجتماعا فيه اذ بدا
في املح الوجوه و في احسن الخصال

ف ۱۴ کشت تاج و تارک دینی و دین تمام
ز آن رو که خاکپای محمد شده است و آل

۹ - أشك : مشك Esad Ef.

۱۴ - تاج و : تاج Esad Ef.

ف ۱۵ ای فهم قدرک ایلمده فکر عقل سست
وی وصف ذاتک ایلمده نطق روح لال

Ey fehmi-i kadrün eylemede fikri-i 'aql süst
V'ey vaşf-ı zâtuñ eylemede nuḡ-ı rûh lâl

ع ۱۶ انت الذي تفرّد بالجد و العلی
انت الذي توحد بالفضل و الكمال

ف ۱۷ سلك رسول شريف شد از ذات تو چنان
در یتیم شد شرف عقدي از لال

ت ۱۸ دیدار کیله گلشن عالم شکفته روی
مولود کیله طالع عالم فجته فال

Dîdârûñ-ıla gülşen-i 'âlem şüküfte-rûy
Mevlûduñ-ıla ḡâlî-i 'âlem füc'eten fâl

ع ۱۹ لولاك ما استاذ سبيل الى الهدى
لولاك ما استبان حرام عن الحلال

ف ۲۰ خز نكر ذو الجلال نمي بود راحتت
آن دم كه ميگفت دل از علمت ملال

۱۷ - یتیم شد شرف : یتیم شریف شده Esad Ef.

۱۸ - عالم : دوران Esad Ef.

۱۹ - إلى الهدى : من الهدى Fatih ؛ استبان : استناد Esad Ef.

۲۰ - نمی بود : نمیکند Esad Ef.

ت ۲۱ اي نار شرکه فیض نوالکله إنطفا
وي شمع شرعه نور جمالکله إشتعال

Ey nâr-ı şirke feyz-i nevâlûñle inţifâ.
V'ey şem 'i şer 'a nûr-i cemâlûñle işti 'âl

ع ۲۲ ناهيك عن كمالك يا سيد الورى
بالفقر افتخرت و ما مال عنك مال

ف ۲۳ از شعلهء جمال تو خورشيد يك شرار
و از مطبخ نوال تو أفلاك يك سفال

ت ۲۴ گه تربه ك اوزره مشعله افروز الور گونش
كه روضه ك ازره مجمره كردان الور شمال

Geh türbeñ üzre meş 'ale-efrûz olur güneş
Geh Ravzañ üzre micmere-gerdân olur şimâl

ع ۲۵ يكفنيك في تحقيق دعواك شاهدا
الجدع و الحجارة و الذنب و الغزال

ف ۲۶ لب تشنكان مايهء آن معجزات را
ز انگشتهاي خويش روان كردهء زلال

۲۱- إشتعال : إشتغال۲۱- إشتعال : إشتغال Esad Ef.

۲۲- و ما مال : و ما مال۲۲- و ما مال : و ما مال Esad Ef.

۲۵- دعواك : معنك Esad Ef.

ت ۲۷ چون خوان معجزاتکه اولدي نواله جوي
صونديك حديث برهء بريانله نوال

Çün h'ân-ı mu 'cizâtuña oldı nevâle-cûy
Sunduñ hadîs-i berre-i büryânla nevâl

ع ۲۸ لولا زلال فيضك ما عاد طاهرا
وجه الزمان عن دنس الشرك و الضلال

ف ۲۹ يك مشيت خصم ترا جان بباد داد
خاكش بر كسي شود يا تو در جدال

ت ۳۰ سنسين نهال باغ رسالت مجمعي كر
باد صبا دمي ايله نصرت بوله نهال

Sensin nihâl-i bâğ-ı risâlet [‘aceb mi] ger
Bâd-ı şabâ demi ile nuşret bula nihâl

ع ۳۱ لمعان نور وجهك في قرّة الرسل
بدر يلوح في ظلمات من الليال

ف ۳۲ جزاب خنجر تو نمی كرد منطفي
چون نار فتنه شعله زدی دردم قتال

ت ۳۳ ماهي صحيفهء فلك اوزره دو نيم ايدر
انگشت معجزك اولو بدر الف مثال

Mâhı şâhîfe-i felek üzre dü nîm ider
Engüşt-i mu 'cizüñ ki olupdur elif-miğâl

ع ٣٤ مأوى ولي دينك في روضة العلى
مئوى حسود جاهك في حضرة النكال

ف ٣٥ قلب ترا ز شعلهء ما ضل إنشراح
چشم ترا بسرمةء ما زاغ اكتحال

ت ٣٦ ساپه ك زمينه دو شمزا يكن طرفه در بو كم
سروك صالردى عرش برين او ستنه ظلال

Sâyeñ zemîne düşmez iken tûrfadur bu kim
Sevüñ şalardı 'arş-i berñ üstine zılâl

ع ٣٧ ليل العروج فيه تعاليت بعد ما
نادوا اليك من شرف العرش ان يقال

ف ٣٨ از ليلهء عروج تو ايام زيب يافت
زان سان كه روي ماه رخان از سپاه خال

ت ٣٩ بر لحظه ايچره كتدك او دكلو مسافه كيم
بيك بيل بيلرسه ايرمز اكا وهم وهم خيال

Bir lahza içre gitdüñ o deñlü mesâfe kim
Biñ yıl yilerse irmez aña vehm ü hem hayâl

- ع ٤٠ في لحة علوت طباق السماء و ما
اعياك في سراك لغوب و لا كلال
- ف ٤١ آنجا چو كشت نعل تو تاج سر سپهر
جاي ملك نبود در صف نعال
- ت ٤٢ بلدك او سري كم أني فهم ايده مز عقول
كوردك او نوري كم أني وصف ايده مز مقال

Bildün o sırrı kim anı fehmi idemez 'uḳül
Gördün o nûrı kim anı vaşf idemez maḳâl

- ع ٤٣ ما دركت علاك و إن جدت النهی
لا يبلغ السماء و إن طارت النمال
- ف ٤٤ من مدح تو چه گونه كنم چون كمال تو
بر دست و پاي عقل و دل از عجز رد عقال
- ت ٤٥ قصر جلالكه ايره مي عقل سست پاي
اوج سپهره يول بوله مي خاك پايما

Kaşr-ı celâlüne ire mi 'aḳl-ı süst-pây
Evc-i sipihre yol bula mı hâk-i pâ-y-mâl

٤٢ - نوریکم آنی : نور آنیکه Esad Ef.

٤٤ - پاي عقلعقال : پاي عقل ز غجز زد عقال Esad Ef.

- ع ٤٦ دمعي بيباب چودك كالنهر سائل
 حاشاك نهر سائل چود لدى السؤال
- ف ٤٧ از لطف خویش سایه ز من بر مدار از انك
 تو ابر رحمتي و منم كشت خشك سال
- ت ٤٨ سيل دستمال لطفك گوزلرم ياشن
 غرق اولدين يم غمه لطف ايله دستم آل

Sil destmâl-i lutfuñla gözlerüm yaşın
 Garğ olmadın yemm-i ğama lutf eyle destüm al

- ع ٤٩ حال الفلاح عني او حال شقوتي
 بيني و بين عاشيتي بالسوء حال
- ف ٥٠ از کرده هیچ چیز نیارم مگر گناه
 در نامه هیچ حرف ندارم مگر و بال
- ت ٥١ حمل ايلدم اودكلو مظالم يوكيني كم
 راه هدا سلوكنه قالمادي احتمال

Haml eyledüm o deñlü mezâlîm yükini kim
 Râh-ı Hüdâ sülûkine kalmadı ihtimâl

- ع ۵۲ أرجو عظیم مغفرة في عظام
تربو عن الرمال و تعلق عن الجبال
- ف ۵۳ دلبيسته بر علايق ديني بروح قدس
پرواز چون كنم كه شدم مرغ بسته بال
- ت ۵۴ دريای جرم غرقه لرین بر لطفه سور
صحراي ظلم تشنه لرین بحر عفوه صال

Deryâ-yı cürm-garkaların berr-i lutfâ sür
Sahrâ-yı zulm-teşnelerin baħr-i 'afve şal

- ع ۵۵ صب الإله سحب صلوة على ثراك
ما سحب لسحائب في الكذب و التلال
- ف ۵۶ باشد صلاة از تو سوي ما على الدوام
بادا صلاة سوي تو از ما على التوال
- ت ۵۷ ایتسون همیشه تحف تحیات طیبیات
اصحابکه و آله دیان لا یزال

İtsün hemîşe tuħaf taħıyyât-ı tayyibât
Aşhâbuña vü âlüñe Deyyân-ı la yezâl

۵۲ - عن : علي . Fatih.

۵۵ - ما سحب : ما سحت . Fatih.

۵۷ - همیشه تحف تحیات : روان همیشه تحیات . Esad Ef.

ع ۵۸ یا میدعا تنزه او صاف ذاته
عن وصمة الحدوث و عن رتبة الزوال

ف ۵۹ اي حکم ميرم تو مبراز انقلاب
وي فعل متقن تو منزله نا إختلال

ت ۶۰ هم ملك عزتكده حدوث عدم عديم
هم وصف كبرياكه زوال و فنا محال

Hem mülk-i 'izzetüñde hüdûş-i 'adem 'adîm

Hem vaşf-ı kibriyâña zevâl ü fenâ muhâl

ع ۶۱ أحسن قبول دعوة عبد غزاها
يدعو لديك مبتهلا اي إبتهاال

ف ۶۲ ز أحمد جدا مساز علي را چو عدل تو
سازد کرده هدا را ز قوم ضال

ت ۶۳ دين محمددين أني ايتمه منتقل
شول دمكه جاني ايليه جسمندن انتقال

Dîn-i Muhammedî'den anı itme müntekâl

Şol dem ki cânı eyleye cisminden intikâl

۶۲ - کرده هدا را : جدا کرده هدا را . Fatih. Fatih.

لحنالي زاده علي أفندي المرحوم . Fatih'te sonra böyle tih'te sonra böyle

تمت القصيدة الشريفة المنسوبة للفاضل الشهير بقنالو زاده

علي جلبي في مدح النبي عليه السلام بيد

العبد الراجي عفو ربه بحرمة هذه

القصيدة محمد بن يعقوب

رحمهما الله

سنة ١٠١٤